

4. Спиричев В.Б. Обогащение пищевых продуктов витаминами и минеральными веществами. Наука и технология / В.Б.Спиричев, Л.Н.Шатнюк, В.М.Позняковский. - Новосибирск: Сиб. унив. изд-во, 2005.- С.132.

5. Горлов И.Ф. Биологическая ценность основных пищевых продуктов животного и растительного происхождения / И.Ф.Горлов. - Волгоград: Изд-во «Перемена», 2000. - С.125, 164, 221.

ЗААНЕН ВА МУРСИА-ГРАНАДА ЭЧКИ ЗОТЛАРИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

Торешова А.У.¹, Ажимуратов А.П.², Шерипбаев А.А.²

¹Қорақўлчилик ва чўл экологияси илмий тадқиқот институти

²Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университети Нукус филиали магистранти

Аннотация. Ушбу мақолада Заанен ва Мурсиа-Гранада эчки зотларининг хусусиятлари ҳақида маълумотлар берилган.

Калит сўзла. зот, серпуштлилик, лактация, Queso de Murcia, Queso de Murcia ал вино.

Кириш. Чорвачиликнинг истиқболли йўналишларидан бири сут йўналишидаги эчкичилиги бўлиб, у дунёнинг деярли барча мамлакатларида ривожланмоқда. Ўзбекистонда сут йўналиши эчкичилиги, асосан, фермер ва тадбиркорлик хўжаликларида ривожланмоқда. Сўнгги йилларда маҳсулдор ва репродуктив кўрсаткичлари, шунингдек, яхши мослашиш қобилияти туфайли «Заанен» ва «Мурсиа-Гранада» эчки зотлари Ўзбекистонга олиб келинди ва Қорақалпоғистон шароитида маҳсулдорлик хусусиятлари ўрганилиб, фермер хўжаликларига кенг тарқалмоқда.

1-расм. Заанен зотли эчкилар

Заанен ёки Заанентал зоти (1-расм) сут йўналишидаги эчкилар орасида энг яхшисидир. Ушбу зотнинг кунлик ва йиллик сут маҳсулдорлиги рекорд даражада. Ушбу зот учун қуйидаги ёзувлар қайд этилган: 1929 йилда сут маҳсулдорлиги 2235 кг, 1937 йилда 2482 кг, 1952 йилда - 2950 кг, 1977 йилда - 3499 кг. Ҳозирги вақтда рекорд даражадаги сут соғиб олиш Австралияга тегишли ва 3507 кг. ни ташкил қилади.

Бу зотнинг ватани Швейцариянинг Заанентал водийсидир. Ушбу зотнинг бошланғич номи оқ шохсиз. Заанен зоти бир неча асрлар давомида қулай иқлим ва ем-хашак шароитида халқ наслчилиги усули билан яратилган. Ушбу зотдаги ҳайвонлар конституциясининг асосий тури нозик зич ёки зич, ранги асосан оқ, калта жун қопламга эга. Баъзида бош териси, кулоқ ва елинида қора пигментли доғлар мавжуд, аммо бу оғишларга зот стандартига мувофиқ рухсат берилган.

Оқ рангли така ва эчкилардан жуни рангли эчкиларни туғадиган ҳолатлар мавжуд. Бундай хусусият нуқсон ҳисобланмайди, аммо ҳайвонлар алоҳида зотли гуруҳга бўлинади. Шохли ҳайвонлар бу зотнинг дурагай қонли эчкилари орасида учрайди.

Асл зотли Заанен эчкилари шохсиз, аммо наслчилари орасида шохли ҳайвонлар ҳам мавжуд. Бичиш зотга хос хусусият эмаслиги сабабли, такаларни бичиш ёки қилмаслик тўғрисида фермерларнинг ўзлари қарор чиқаришади. Бироқ, кўпчилик бичишни афзал кўради, чунки бирга сақланганда шохли эчкилар озиқлантирувчиларга ёпишиб қолади ва бир-бирига шикаст етказиши мумкин, бу катта иқтисодий йўқотишларга олиб келади (Санников М. Ю., 2010).

Бу зотнинг ўзига хос хусусияти тирик вазндир: урғочи эчкиларда бу кўрсаткич 50 дан 70 кг гача, насли эчкиларда 80 дан 90 кг гача, эчкилар 2,8 - 3,0 кг, эчкилар 4,0 - 4,5 кг. вазнда туғилади. ва 12 ойлигида уларнинг вазни мос равишда 30-35 кг ва 38-45 кг.га етади.

Лактация давомийлиги 270 дан 360 кунгача ўзгариши мумкин ва сут миқдори 600 дан 800 кг. гача, баъзи ҳайвонларда 1000 - 1200 кг. гача бўлади. Ушбу зотнинг эчкилари йиллик сут маҳсулдорлигида маълум бир қонуниятга эга, яъни, ҳар бир кейинги туғилган улоқ билан сут маҳсулдорлиги ошиб боради.

Заанен эчкиларида серпуштлик нисбатан юқори-ўртача ҳар 100 бош эчкилардан 160-250 улоқ олинади. Сутининг таркибида қуруқ модда 12,5 - 13,0%, ёғ - 3,8 - 4,5%, оқсил - 2,9-3,3% бўлади. Бу зот эчкилар бутун дунёга тарқалган ва кўплаб зотларни яратиш учун кенг қўлланилган: Банат белая (Руминия), Британия сут маҳсулотлари, Болгар оқ сут маҳсулотлари, Кампин (Белгия), Горкий, Рус оқ ва бошқалар.

Мурсиа-Гранада зотли Испания эчкилари. Инглизча номи-Murcia-Granada. Мурсиа Гранада зоти Испаниянинг Жануби-шарқида (Мерсиа, Almeria, Granada ва Alicante) яратилган. Улар барча қитъаларда кенг тарқалган.

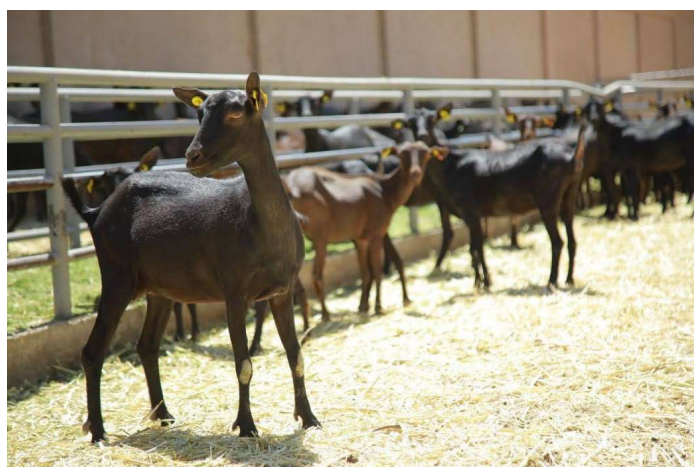
Ушбу эчки зотининг номи Испаниянинг Мурсиа ва Гранида провинцияларидан келиб чиққан. Бу зот Иберия эчкисидан келиб чиққан Иберия ярим оролидаги энг қадимги зотдир. У биринчи навбатда сут ишлаб чиқаришга йўналтирилган.

Бу зот ўрта оғир турга киради: зотнинг катта ёшли такалари 60 кг га, эчкилари эса 50 кг гача. Эчкилар сут йўналишидаги эчки типига эга. Елин катта ҳажмли, жунсиз ингичка териси эластик. Бўйин қисми ингичка, танаси чўзилган, кўкрак кенг ва қорин қисми катта, сакрум қаварик. Қуйруқ қиска ва

текис. Оёқлари ўрта баландликда, кучли, бироз қависли, чунки улар катта елинни қоплайди. Терисининг ранги силлиқ қора ёки жигарранг. Жун қоплами қисқа.

Мурсиа-Гранада эчкилари эрта куюкка келади ва полициклик (улар йилнинг мавсум давридан қатъи назар, 16-20 кунлик интервал билан куюкка келадиган) ҳайвонлардир, шунинг учун улар тез кўпаяди. Одатда доим улар эгизак улоқчалар туғади. Янги туғилган улоқчалар 7 - 8 ойлигида етилади.

Ҳайвонларнинг ранги монофоник бўлиб, қора рангдан тўқ жигарранггача. Жуни қисқа. Такалар шохли ва соқолли. Ўрта бўйли ҳайвонлар. Қулоқлари кичкина, ён томонга қаратилган, тик. Қуйруқлари қисқа ва текис. Оёқлари кучли. Такалар бўйининг баландлиги 65-82 см, урғочи эчкилари 65-75 см, вазни 50-60 кг ва 45-50 кг.

2-расм. Мурсиа-Гранада зотли эчкилар

Сут маҳсулдорлиги. Елини тўғри жойлашган сўрғичлари катта. 210 кунлик лактация даврида улар юқори сут маҳсулдорликга эга (615 кг), сутидаги ёғ миқдори юқори (5,6–5,8%), оқсил (3,6–3,8%) ни ташкил қилади. Сути йўгурт ва пишлоқ ишлаб чиқариш учун ишлатилади. Бу эчкилар иссиқ, қурғоқчил ва ярим қурғоқчил ҳудудларга яхши мослашган. Бундай шароитда улар энг юқори сут маҳсулдорлигига эга. Уларда яхши озуқа айланиши тезлиги мавжуд.

Испан зотининг энг муҳим хусусиятларининг қийматлари дунёда тан олинган Заанен, Алп ва Нубия эчкиларидан ошиб кетади.

Ишлаб чиқарилган сутнинг катта қисми пишлоқ ишлаб чиқариш учун ишлатилади, гарчи бу зотнинг гўшти ёқимли таъмга эга бўлсада, ушбу зот эчкиларининг сутидан тайёрланган пишлоқнинг икки тури мавжуд: “Queso de Murcia” ва “Queso de Murcia ал вино” (шароб билан пишлоқ).

Мурсиа Ал шароб пишлоқининг рецепти ғамхўр уй бекаси маҳсулотни моғор ва ҳашаротлардан қутқариш учун пишлоқ бошини шароб билан қоплаш ғоясини илгари сурганида туғилган. Бироз вақт ўтгач, пишлоқ шароб гулдастасининг барча қирраларини ўзига сингдирган ва худди шундай хушбўй ҳолатга олиб келган. Шундай қилиб, бир йил давомида пишлоқ бошини шаробга солиб кўйиш ғояси пайдо бўлди ва роппа-роса 12 ой ўтгач, "Queso de Murcia ал Вино" пишлоғи яратилган.

Мурсиа Гранада зотли эчкиларининг афзалликлари қўйидагича:

- Яйлов шароитига тез мослашувчанлик;
- Узоқ муддатли кўчишларга мукаммал мослашади ва турли хил стрессларга бардош бера олади;
- Организми умумий касалликларга яхши қаршилиқ кўрсата олади;
- Мавсумий бўлмаган кўпайиш хусусиятига эга;
- Икки томонлама фойдаланиш (гўшт ва сут ишлаб чиқариш);
- Пишлоқ ишлаб чиқариш учун мос бўлган юқори сифатли сут маҳсулоти кўрсаткичларига эга;
- Тинч темперамент.

Камчилиги: келиб чиқиши Испания бўлганлиги туфайли ҳайвонларнинг иссиқликни яхши кўрадиган табиати, эчкилар совуқ жойларда сақлаш учун мос келмаслиги мумкин. Бундан ташқари, зот Ўзбекистонда ҳали етарлича кенг тарқалмаган, юқори нарх ва сотиб олиш имконияти билан боғлиқ муаммолар бўлиши мумкин.

Эчки подасидан максимал маҳсулдорликка эришиш, ҳайвонларнинг озуқавий еҳтиёжларини тўлдириш ва қондириш учун ҳар бир эчки учун якка тартибда озиклантириш ҳақида ўйлаш фойдалидир.

Эчкилар учун озиклантириш парҳезини шакллантиришда эътиборга олиниши керак бўлган энг муҳим маълумотларни кўриб чиқиш, шунингдек, мувозанатли озиклантириш режасини тузишни ўрганиш керак деб ҳисоблаймиз. Рациондаги углеводлар ва оксилларнинг нисбатларини эътиборсиз қолдирмаслик нима учун жуда муҳимлигини билиб олиш лозим, чунки улар ҳар хил миқдорда энергияга эга.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Торешова А.У., Испаниядан келтирилган Мурсиана-гранадина эчки зотининг Қароқалпоғистон шароитида био-маҳсулдорлик хусусиятлари. *International Engineering Journal For Research & Development/Vol. 6, Issue 4, 2021, Impact Factor: SJIF = 169 P/N.*
2. Торешова А.У., Wool productivity and morphological peculiarities of local goats of Karakalpakstan *Агро Процессинг журнали махсус сон. Тошкент-2020. Б-90-93.*
3. Торешова А.У., Physiological indicators of local goats bred in the Republic of Karakalpakstan. *ACADEMIKA An International Multidisciplinary Research Journal. Vol. 10, Issue 10, October 2020, ISSN: 2249- 7137 Impact Factor: SJIF = 7.13 P/N 1137-1140.*
4. Торешова А.У., Хусеинова М. Орол бўйи маҳаллий эчкиларининг айрим биологик хусусиятлари. *Агро Процессинг журнали № 5 сон 2 жилд. Тошкент-2020. Б-50-54.*
5. Торешова А.У., Продуктивные особенности коз в северном регионе Каракалпакстана. *LAPLAMBERDAcademicPublishingRU. Монография. 2019 г. С-80.*

6. Торешова А.У., Шимолий Қорақалпоғистон худудида ҳар хил сақлаш шароитида эчкиларнинг маҳсулдорлик хусусиятлари. Автореферат. Самарқанд. 2019 й. Б-45

DUNYODA VA O‘ZBEKISTONDA SUT YO‘NALISHIDAGI ECHKILARINING HOZIRGI HOLATI VA RIVOJLANISHI

Toreshova A.U.¹, Ajimuratov A.P.², Koshenova U.Q.²

¹Qorako‘lchilik va cho‘l ekologiyasi ilmiy-tadqiqot instituti

²Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali

Annotatsiya. Ushbu maqola echkilar bosh soni bo‘yicha yetakchi davlat haqida butun dunyoda echki suti ishlab chiqarish strukturasi bo‘yicha ma‘lumotlar berilgan.

Ka‘lit so‘zlar. zot, poda, sperma, laktoza intoleransi, tovar, laktatsiya.

Abstract. This article provides information about the leading country in terms of goat population, as well as the structure of goat milk production worldwide.

Key words. breed, herd, semen, lactose intolerance, good, lactation.

Kirish. Echkilarning biologik xususiyatlari, turli iqlim sharoitlariga yuqori moslashuvchanligi, boqishga nisbatan talabchanligi, mahsulotning ekologik tozaligi, ishlab chiqarishga sarflanadigan ozuqaning arzonligi ularni butun dunyoda yetishtirish imkonini beradi.

Hozirgi davrda dunyoda echkilar soni 703,4 mln. boshni, jumladan Osiyoda 66,0%, Afrikada 26%, shundan 35,0% sut yo‘nalishidagi, go‘sht yo‘nalishidagilari 13,0%, boshqalari 8,0%, jun yo‘nalishi 3,0% va ixtisoslashtirilmaganlari - 41,0% tashkil qiladi.

2018-yilda echkilar bosh soni bo‘yicha yetakchi 10 ta davlat: Xitoy – 133,9 mln, Hindiston – 133,3, Nigeriya – 78,0, Pokiston – 72,2, Bangladesh – 59,7, Chad – 34, 4, Sudan – 31,4, Efiopiya – 30,7, Mongoliya-37 va Keniyada - 24,7 million boshni tashkil qilmoqda.

FAO ma‘lumotiga ko‘ra, dunyoda sut yo‘nalishidagi echkilar soni 217,7 million boshni tashkil qiladi. 2000 yildan 2017 yilgacha chorvachilikning o‘shish dinamikasi 38,7% ni tashkil etgan. Shu bilan birga, ushbu davrda chorvachilikning eng katta o‘shishi Afrika mamlakatlarida - 60,2%, Osiyoda - 34,6% ni ko‘rsatgan. Yevropada esa aksincha, chorva mollarining 5,0% ga qisqarishi kuzatilgan. 2017 yil oxirida dunyoda echki suti ishlab chiqarish 18,7 million tonnani tashkil etdi va 2000 yilga nisbatan 46,8 foizga oshgan. Afrikada bu davrda echki suti ishlab chiqarish 44,5 foizga, Osiyoda 65,2 foizga, Yevropada esa 12,3 foizga oshgan.

Butun dunyoda echki suti ishlab chiqarish strukturasi (%): Osiyo qit‘asi - 58,9, Afrika qit‘asi - 21,2, Yevropa qit‘asi - 16,3, Shimoliy va Janubiy Afrika qit‘alari - 10%. So‘nggi 10 yil ichida Osiyo, Afrika, Shimoliy va Janubiy Amerika mamlakatlarida echki suti ishlab chiqarish mos ravishda o‘rtacha 21,3%, 18,4 va 9,5% ga, Yevropada esa taxminan 1% ga oshgan (Sannikov M. Yu., 2019).